

אחרית דבר

המשפט הפלילי נתון בשיווי משקל דינמי בין שני קטבים: האינטרס הציבורי של שלום הציבור וביטחוננו מחד גיסא ושמירת זכויות הפרט של אנשים במשפט מאידך גיסא. לכאורה מדובר ב"משחק סכום אפס", שבו הרווח של האחד הוא ההפסד של השני. בקוטב האחד המשפט נוטה לאמץ את מודל ההליכים ההוגנים המגולם בחוק־יסוד: כבוד האדם חירותו, שהשפיע עמוקות על חקיקה ליברלית המכבדת זכויות אדם כמו חוק המעצרים, חוק החיפושים ועוד. בקוטב האחר המחוקק מבקש לחזק את ידי המשטרה ומעמיד לרשותה סמכויות חוקיות המקלות על מאבקה בפשיעה כמו חוק איסור הלבנת הון, חוק האזנת סתר וחוק מאבק בארגוני פשיעה.

החקיקה והפסיקה מבקשות למצוא את האיזון הדרוש בין האינטרס הציבורי שבאכיפת החוק לבין שמירה קפדנית על זכויות אדם, למרות אי־ההסכמה בין אוכפי החוק לבין הסנגורים באשר לאיזון. מחלוקת זו ניכרת בתחושת הסנגורים שיש פער בין הרטוריקה המעלה על נס את זכויות האדם בישראל לבין יישומה

הלכה למעשה. לדעתם, השימוש המופרז בסמכויות, בעיקר בתחום המעצרים, חושף גידול וריבוי בסמכויות אלה. מנגד, סוכני אכיפת החוק סבורים שגישות קיצוניות התומכות בהרחבה של זכויות העצורים בשלב החקירה עלולות לבוא על חשבון פגיעה בהשגת ראיות כשרות ופגיעה באינטרס הציבורי של המאבק בפשיעה. בניסיון לשמור על איזון ראוי, המחוקק ובית המשפט מעבירים למשטרה מסר ברור: "עשו את מה שדרוש. קחו לשם כך כלי עבודה משוכללים – אבל השתמשו בהם בהגיונות".

נקיטת הליכים הוגנים על ידי המשטרה אינה רק עניין של הקפדה על הליכי מעצר, חיפוש, חקירה ושימוש הוגן בסמכויות; היא רחבה בהרבה ונוגעת גם לתפיסת הציבור את המשטרה כראויה לאמונו. המשטרה נמצאת תחת עינו הפקוחה של הציבור שאינו נוטה לה חסד, דבר הבא לידי ביטוי בעמדות הציבור כלפיה: עמדות אלה, כפי שהן נמדדות בסקרים עתיים ובאות לידי ביטוי בולט באמצעי התקשורת, הן שליליות בהשוואה לעמדותיו כלפי שירותים ציבוריים אחרים. ההישגים הרבים שיש למשטרה במאבק בפשיעה לא תמיד באים לידי ביטוי באמון הציבור כלפיה, בשונה ממלחמתה בטרור, שם הציבור מביע בה אמן רב אף אם ננקטים אמצעים קיצוניים הנדרשים בנסיבות העניין, לרבות שימוש בכוח ממית.

אם כן – מהו גורם המפתח היכול לתרום לצמצום הפער בין ההישגים האובייקטיביים של המשטרה לבין תחושות שליליות של הציבור כלפיה? בעשור האחרון התפתח מאוד המחקר על לגיטימיות משטרה בעיני הציבור. שני גורמים חשובים תורמים לתפיסת המשטרה כלגיטימית בעיני הציבור: ביצועי המשטרה והתנהגותה. הגורם הראשון – ביצועי המשטרה – משקף מדד אובייקטיבי של הצלחה בהפחתת הפשיעה, בחשיפת עברות ובשמירת הסדר הציבורי. הגורם השני – ההתנהגותי – מוגדר במחקר כ"הוגנות ההליכים" (procedural justice) והוא משקף את הדרך שבה משטרה נוהגת עם הציבור: עד כמה בני הציבור ובנותיו מרוצים מהאפשרות שהמשטרה נותנת להם להבהיר את עמדותיהם ולנסות להשפיע על החלטות המשטרה, עד כמה המשטרה נתפסת כניטרלית, עד כמה התנהגות השוטרים מנומסת, מכבדת ומכירה בזכויותיהם ועד כמה אנשים מוכנים לתת אמון במניעים של מקבלי ההחלטות. המחקר מראה כי להוגנות ההליכים

יש משקל כבד יותר מזה של ביצועיה בהקניית לגיטימיות למשטרה.⁷²⁴ במחקר ראשוני מסוגו⁷²⁵ נבדקו עמדות קציני שדה של משטרת ישראל – כיצד הם תופסים את לגיטימיות הציבור את המשטרה. הממצאים הראו שבניגוד לעמדות הציבור, קציני משטרה סבורים כי ביצועי המשטרה מקנים לה לגיטימיות רבה יותר בעיני הציבור מאשר הוגנות ההליכים והתנהגותה. על המשטרה להכיר בפער זה ולתרום לצמצומו אם חשובה לה הלגיטימציה הציבורית. הנה כי כן נסגר מעגל: המשפט הישראלי נוטה אף הוא לכיוון הדגשת ההליך המשפטי ההוגן, כמו ממצאי המחקרים על השיטור: הגינות המשטרה היא גורם מפתח להצלחתה.

לדעתנו על המשטרה ואנשיה ללמוד שני לקחים עיקריים: ראשית, ללמוד ולהכיר את ההתפתחויות בחקיקה ובפסיקה על דקויותיהן, לרבות הנימוקים העומדים ביסוד ההחלטות של בתי המשפט בנושאים הקשורים לסמכויות המשטרה. שנית, על בסיס הפרשנות המשפטית של סמכויות המשטרה יש לפתח ולאמץ גישות שיש בהן יצירתיות, תחכום וגם עבודה קשה. נוסף על כך, הרחבת שיח הזכויות ללא גבול עלול להביא לפגיעה חמורה באינטרס הציבורי – כמו, למשל, בניסיון להרחיב כמעט ללא גבול את תחולת הדוקטרינה בדבר הגנה מן הצדק.⁷²⁶

מאבקה של משטרת ישראל בפשיעה בכלל ובארגוני פשיעה בפרט נוחל הצלחות לא מעטות, הבאות לידי ביטוי בכליאה של מנהיגים וחברים בארגוני פשע. אם נמדוד הצלחת המאבק בארגוני הפשיעה על פי תחושת הציבור, נכונה למשטרת ישראל אכזבה: הציבור חש מאוים ותחושת הביטחון שלו מעורערת. הוצעו פתרונות פופוליסטיים כמו שימוש במעצרים מינהליים או העברת האחריות לארגוני פשיעה לידי שירות הביטחון הכללי, אולם פתרונות אלה פוגעים קשות

724 ראו למשל Jason Sunshine & Tom Tyler, *The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing*, LAW AND SOCIETY REVIEW 37 (3) 513-548 (2003).

725 Tal Jonathan-Zamir & Amikam Harpaz, *Police Understanding of the Foundations of Their Legitimacy in the Eyes of the Public*, BRITISH JOURNAL OF CRIMINOLOGY (2014).

726 שמואלי-צ'סלר "הילולת ההגנה מן הצדק" (לעיל ה"ש 625).

בערכי הדמוקרטיה. אין זה רק מדרון חלקלק; זוהי תהום פעורה של ממש והחברה הישראלית כולה עלולה להידרדר אליה.

עם כל הביקורת המופנית כלפי המשטרה, המשטרה היא הגורם החשוב ביותר במדינה דמוקרטית המוסמך להשתמש בסמכויות לשם מעצר, חיפוש, שימוש בכוח וחקירה כדי להיאבק בפשיעה. הניסיון לכרסם בעצמאות המשטרה, בסמכויותיה ובחוסנה הוא בעל פוטנציאל מזיק. לביקורת יש תפקיד חשוב והכרחי, אך זאת יש לזכור: גם המשטרה זכאית להליכים הוגנים.